

”

תרצה יהודה – מפקחת הוראת עברית
 הרב יעקב אלבירט – מפקח כולל

קרה שנת ה'תש"פ עלון 47

וַיִּקְרָאוּ בַסֵּפֶר וַיְבִינּוּ בַמִּקְרָא” (נחמיה ח', ח')

הגייה נכונה והסבר לתורה ולמפרשיה

דיוק בהגייה

קמ"ץ קטן בתנועת O – מְמַחֲרֵת, אֵהְלִי הָאֲנָשִׁים
 נשים לב לכך שאין מתג ליד הקמץ. לכן יש לקרוא את התנועה כקמץ קטן O.

ו"ו החיבור

בדרך כלל מנוקדת בשווא: וְדַתְּךָ, וְאוֹן בְּזֶדְכָּת
 לפני חטף מנוקדת בתנועת החטף: וְאַבְיָרִים, וְאַנְשֵׁים
 לפני בומ"פ ולפני אות שוואית מנוקדת בשורוק: וּבְמֵאֲתֵיכֶם, וְדַתְּךָ
 לפני הברה מוטעמת מנוקדת בקמץ: אֲתֵּהּ וְהֵם

ה"א השאלה

בדרך כלל מנוקדת בחטף פתח: הַלְוָא, הַיְשִׁיבָה, הַטּוֹבָה, הַרְפָּה
 מנוקדת בפתח: לפני אות שוואית או לפני אות גרונית שאינה מנוקדת בקמץ –
 הַמַּעֲטָ כִּי הָעֲלִיתָנוּ (טז, יג), הַעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תִּנְקָר (טז, יד), הָאֵם.
 מנוקדת בסגול: לפני אותיות א, ה, ח, ע קמוצות – הַזּוֹזָק, הָאֲנָכִי הָרִיתִי.



מילת קישור - לכן

לְכֵן אֶתְּהַ וְכָל־עֲדֹתֶיךָ (טז, יא)

רש"י: לכן - נשזיל כד.

גור אריה: בשביל כך. פירוש, כי הלמ"ד היא שמוש, ואינה שורש, ופירושה 'בשביל', שכן הרבה למדי"ן משמשיין 'בשביל'.

שורשים ומשפחות מילים

צורות ייחודיות של השורש על"י - מגזרת נל"י

הֶעֱלוּ מִסְבִּיב לְמִשְׁכַּן־קָרוֹז (טז, כד) זוהי צורה יחידאית במקרא.

תרגום אונקלוס: **אֶסְתַּלְקוּ** מִסְחֹר סְחֹר לְמִשְׁכַּנָּא דְקָרַח.

רש"י: העלו. פְתַרְגוּמוֹ, הִסְתַּלְקוּ מִסְבִּיבוֹת מִשְׁכַּן קָרַח.

אונקלוס מפרש את המילה 'הֶעֱלוּ' = אֶסְתַּלְקוּ. הוא נוטה כאן מדרכו לתרגם בלבד ובוחר לפרש. גם רש"י מפרש יְפַתְרְגוּמוֹ.

המהר"ל מפראג בפירושו "גור-אריה" כותב: "פירוש, שאין "העלו מסביב למשכן" שיהיו עולין למשכן קרח, דזה לא ייתכן, שלמה יהיו עולין, אלא שיסלקו ממשכן קרח, כי כן משמע לשון נפעל של עליה, כמו "ונעלה הענן" (לעיל ט, כא), שהוא סילוק הענן (אונקלוס שם)".

פועל זה הוא בבניין נפעל. לבניין נפעל יש משמעות חוזרת, כמו במילה "אסתלקו" - שהיא בבניין התפעל.

וַיַּעֲלוּ מִעַל מִשְׁכַּן־קָרוֹז דָּתָן וְאֶבְיָרָם מִסְבִּיב (טז, כז).

צורה זו מופיעה פעם נוספת בספר ירמיהו "וַיַּעֲלוּ מִעַל יְרוּשָׁלַם" (ירמיהו לז, ה)

גם צורה זו היא במשמעות של הסתלקות.

השורש נת"נ – מגזרת חפ"נ

דרכי הנטייה של שורש זה:

פעלים:

נָתַנְּתִים – שלוש אותיות השורש נמצאות.

יִתְּנֶנּוּ, וְיִתְּנֶנּוּ – פה"פ נופלת בנטייה. תשלום דגש בעה"פ.

נָתַתִּים, נָתַתִּי – לה"פ נופלת בנטייה. יש תשלום דגש במוספית תי.

לָתַת – פה"פ ולה"פ נופלות בנטייה. שם פועל בבנין קל, כמו: לְשַׁבֵּת.

שמות:

בִּתְּנָה, בִּתְּנָם = הַמָּתֵן שלהם. פה"פ נופלת ויש תשלום דגש בעה"פ.

שורש רי"מ – מגזרת נחי ע"ו

הַרְמוּ בַּחֲזוֹן הַעֲלֵה הַזֹּאת" (יז, ו) – בניין נפעל.

אונקלוס: אֶתְּפָרְשׁוּ מִגּוֹ כְּנִשְׁתָּא הָדָא.

גם כאן לא מתרגם אונקלוס את המילה, אלא מפרש את המשמעות המעשית של הפועל. וזאת, כי משמעות המילה בפסוק שונה מהמשמעות הרגילה של שורש רי"מ.

ועיין ב"משך-חכמה" מה שבאר על פי זה. וב"הכתב והקבלה" פירוש מילולי מחודש בפסוק, ואכמ"ל.

רשב"ם: הרמו – כמו "המולו ליי" (ירמיהו ד, ד), אבל בשביל הרי"ש נהפך החיריק לאי; כמו בַּרְךְ – בַּרְךְ, משקל דגש.

הסבר דברי הרשב"ם: היה צריך להיות חיריק תחת האות ה"א ודגש באות רי"ש. אבל היות שהאות רי"ש אינה מקבלת דגש, החיריק התארך לצירה כתשלום לדגש.

פעלים נוספים מהשורש רי"מ:

יְרִימוּ, וְהִרְמוּתָם, תְּרִימוּ, בְּהִרְיָמְכֶם, וְיָרֶם

אנו רואים שישנן מילים בנטייה של השורש שבהן עה"פ לא נשמעת וישנן מילים שבהן היא לא קיימת.
תְּרוּמוֹהַ – שם עצם.

השורש ספ"י – מוגזרת נל"י

מילים משורש ספ"י מופיעות במקרא עשרים פעמים.
הצורה תִּסְפוּ מופיעה פעמיים: בפרשה שלנו ובשמואל א'.

"פֶּן־תִּסְפוּ בְּכָל־זוֹטֵאתֶם" (טז, כו)

"וְאִם הָרַע תִּרְעוּ גַם אֲתֶם גַּם מִלְּכֶכֶם תִּסְפוּ" (שמואל א יב, כה)

פועל זה הוא בבניין נפעל ומנוקד על פי הסימן חד"ק (חיריק, דגש וקמץ).
מילה נוספת משורש זה:

"הֲאֵף תִּסְפֶה צְדִיק עִם רָשָׁע" (בראשית יח, כג) – בבנין קל.

שורש גו"ע, לו"י

ישנם שורשים מגזרת נע"י/ע"ו שהנטייה שלהם היא על דרך השלמים.
להלן דוגמאות בפרשתנו: גָּעַזוּ לְגֹעַ, וַיִּלְלוּ, וַיִּלְלוּ – פה"פ ו' נשמעת.

טעמי המקרא בשירות התחביר

משפטי תנאי

שני הפסוקים הבאים הם משפטי תנאי. הטעמים בפסוקים מחלקים את התנאי לשני חלקים: עד האתנחתא זוהי פסוקית תנאי, אחרי האתנחתא עד סוף הפסוק זוהי תשובת התנאי.

(טז, כט) "אִם-כַּמּוֹת כָּל-הָאָדָם יִמְתּוּן אֱלֹהִים וּפְקֻדֹת כָּל-הָאָדָם יִפְקֹד עָלֵיהֶם – פסוקית תנאי, לֹא ה' שֶׁלֹּזְזִי" – תשובת התנאי.

(טז, ל) "וְאִם-בְּרִיאָה יִבְרָא יְהוָה וּפְצֻתָהּ הָאָדָמָה אֶת-פִּיהָ וּבִלְעָה אֶת־כָּל-אֲשֶׁר לָהֶם וַיִּרְדּוּ זֹזִיִּים שְׂאֵלָה – פסוקית תנאי, וַיִּדְעֻתֶם כִּי נֶאֱצָו הָאֱנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת-יְהוָה" – תשובת התנאי.

וְהִלַּךְ תְּרוֹמֹת בַּהֲתָנֶם לְכָל-תְּנוּפֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ נְתַתִּימ וּלְבַנְיָה וּלְבַנְתֶּיךָ אֶתְךָ לְזִנְקֵ-עוֹלָם כָּל-טָהוֹר בְּבֵיתְךָ יֹאכֵל אֹתוֹ. (יח, יא)

"הכתב והקבלה": טעם הסגול שבישראל – מלמד שהוא כלל לכל מתנות קדש וקדשים, שאם נאמר דווקא על הדברים הצריכה תנופה היה הסגול בתיבת מתנם, ואפשר שבספרי רש"י היה נמצא טעם אחר.

חמור יחיד או חמור של אחד?

... לֹא זָבֹחַ אֶזְבֹּחַ מִהֶם נִשְׂאֵתִי וְלֹא הָרַעַתִּי אֶת-אֲזֹד מִהֶם. (טז, טו)

תרגום אונקלוס: לֹא חֲמָרָא דְחַד מִנְהוֹן שְׁחֲרִית וְלֹא אֲבַאי־שִׁית לְחַד מִנְהוֹן.

וכן ברש"י: לֹא חֲמוֹרוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶם נִטְלָתִי...

אך רשב"ם: לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נִשְׂאֵתִי – אפילו חמור אחד לא נשאתי מהם כשאר משתוררים על העם, ואם כן – למה מפשיעים אותי בשררה?

ואם היה נקוד 'לא חמור אחד מהם', פתרונו היה: חמור של אחד מהם; כמו "אחד העם" (בר' כו, י) וכמו את אחד מהם.

הסבר: רש"י מסביר שיש כאן צירוף סמיכות "אחד מהם" ואילו רשב"ם מסביר שאילו היה כאן צירוף סמיכות היה צריך לנקד: "אחד מהם". לכן רשב"ם מסביר באופן שונה מרש"י.

רבי וולף היידנהיים ז"ל בספרו "מודע לבינה" מאריך להוכיח שהסבר רש"י כן מתאים עם חוקי הלשון, ומסיים את דבריו: "וזכינו לדין שפירושי רש"י ורז"ל הם בהירים ומדוקדקים למעיינים במ הדק היטב. והם מיוסדים בעיקר הלשון יותר מכל פירושי זולתו, לכך הפוך בהם והפוך בהם ומהם לא תזוע". עיין בדבריו.

"הכתב והקבלה" מציין שגם מטעמי-המקרא אנו למדים כרש"י. זה לשונו: ובאמת פירוש רש"י בזה הוא מיוסד בדקדוק התיבה (כמ"ש הרוו"ה), גם הוא מקויים מבעל הטעמים שהפריד תיבת 'מהם' מן 'נשאתי', וחיבר אותה עם 'אחד', ואילו לפי רשב"ם היה לו להטעים במקף ובמהפך, [ומילת] אחד בפשטא, 'מהם נשאתי' בזקף-קטן.

נבין את משמעות הטעמים:

לֹא זָמֹר: מסתיים בפשטא, שהוא טעם מפסיק. המילה "חמור" אינה מחוברת למילה "אחד".

אֶחָד מֵהֶם: אחד - מהפך, שהוא טעם מחבר. מהם - פשטא. מכאן שהמילה "אחד" מחוברת ל"מהם" ולכן יש להסביר: לא חמור של אחד מהם לקחתי.

מילה בפרשה

זָזַקְךָ עֲבַדְתֶּם בְּאֵהָל מוֹעֵד (י"ח, כא / לא)

זוהי צורה יחידאית שמופיעה פעמיים בפרשתנו בלבד.

וַיִּמְדֵּעַ הַתַּנְשֵׁי אֹר (טז, ג)

תרגום אונקלוס: "וַיִּמְדֵּין אֶתְּוֹן מְתַרְבֵּר בֵּין". כמו במשמעות שאנו משתמשים היום בפועל זה.

מִזְזָתָהּ

וַיִּקְוֹזוּ אִישׁ מִזְזָתוֹ (טז, ו), הַמִּזְזָתָהּ, מִזְזָתוֹת.

רש"י: מִחֲלוֹת – פְּלִים פְּחוּתִין צָהָם גְּחָלִים וַיֵּץ לָהֶם צֵית יָד.

הכתב והקבלה (ויקרא י, א): מחתתו – שם לכלי שמורידין עליו גחלי אש.

תרגום ירידה חות, ומענין מי יחת עלינו (ירמיהו כ"א) יחד על עפר נחת.

ונאמר תמיד חתיה אצל גחלים, לחתות אש מיקוד (ישעיהו ל') גחלים אתה חתה

(משלי כ"ה), ואמר רש"ע כי כשנותנין הגחלים לתוך הכלי הן שוקעות מביעורן,

שכ"ז שהן על המוקד הן לוחשות, וע"י נתינתן בכלי נחות מלחישתן, והכלי

שמשימין בו הגחלים נקרא מחתה שבו נעשו הגחלים עוממות, שבלחישתן פני

להבים פניהם, וכשגורפין אותן אל הכלי נעשות עוממות.

ניבים וביטויים

... נְשִׂאֵי עֵדָה קְרָאִי בַּוַּעַד, אֲנָשִׁי-שָׁם (טז, ב)

אנשי שם – אנשים מורמים מעם, ידועים ביותר שנודע שמם למרחוק (שם – משמע מפורסם).

הַמְעֵט, כִּי הֶעֱלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבֶשׁ (טז, יג)

ארץ זבת חלב ודבש – כינוי לארץ ישראל, ביטוי המבטא את פוריותה של הארץ ושפע סוגי המזון שהיא מצמיחה.

להארות, הערות והצטרפות
לרשימת התפוצה:
byad-halashon@gmail.com

עיון בעלונים קודמים:

http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/ChinuchMukar/PikuahPedagogi/HebChar/parashat_week.htm